

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE ISTORIE

OPȚIUNI ISTORIOGRAFICE

Serie nouă

Numărul 1 / 2024

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
2024

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Laurențiu Rădvan, Mircea-Cristian Ghenghea, Adrian Vițalaru (Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași), Mihail Băț (Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău)

COMITETUL DE REDACȚIE

Maria-Cristina Ciobanu (redactor șef), Andrei Archiudean, Daniel Cucu, Andrei Bordeianu, Bogdan-Ștefan Novac (Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Adresa (materiale trimise pentru publicare sau altă corespondență): Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, B-dul Carol I, Nr.11, 700506 - Iași, România.

Telefon: +40758550922 (Comitetul de Redacție); +40(232)201056 (Secretariatul Facultății de Istorie)

Website: <https://optiuni-istoriografice.ro/>

E-mail: optiuni.istoriografice.is@gmail.com

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor publicate revine exclusiv autorilor.

Tehnoredactor: Florentina Crucerescu

ISSN 1582 - 2842

CUPRINS / SUMMARY

Lucrețiu-Ion BÎRLIBA

Cuvânt înainte / Foreword5

ARTICOLE / ARTICLES

Alexandru Dănuț CRĂCIUNAȘ

Cetatea Șiria – Ascensiune și Decădere

The Fortress of Șiria – Rise and Fall7

Paula TEU

Noi informații cu privire la prima misiune iezuită din Moldova
(sfârșitul secolului XVI)

New informations regarding the first Jesuit mission in Moldavia (late 16th
century)25

Emanuel-Pavel URSAN

Întâiul deceniu de activitate al Facultății de Litere a Universității din
Iași (1860-1870)

The first decade of activity of the Faculty of Letters of the University of Iași
(1860-1870)51

Vlada CONDREA

Fondarea „Ministerului Adevărului” Sovietic

The founding of the Soviet "Ministry of Truth"65

Daniel CUCU

Notele ultimative sovietice și cedarea Basarabiei către URSS
reflectate în presă (26 iunie-4 iulie 1940)

The Soviet ultimatums and the cession of Bessarabia to the USSR seen in
press (June 26th-July 4th 1940)77

Andreea BROASCĂ

Colecțiile de artă românească în timpul comunismului: confiscările și constituirea colecțiilor naționale (1948-1978)

Les collections d'art roumaines pendant le communisme: confiscations et constitution de collections nationales (1948-1978)107

Paula CORPODEAN

De la Declarația Universală a Drepturilor Omului la actul final de la Helsinki. Aspecte ale încălcării drepturilor omului în România comunistă

From the universal declaration of human rights to the Helsinki final act. Aspects of human rights violation in communist Romania.....117

Aurel SPÎNU

Privind spre public. Muzeele în peisajul social-media (studiu de caz: Muzeul Național de Istorie a Moldovei)

Looking to the public. Museums in the social media landscape (case study: the National History Museum of Moldova)139

PREZENTĂRI DE CARTE / BOOK REVIEWS

Nicoleta ROMAN, „Deznădăjduită muiere n-au fost ca mine”. Femei, onoare și păcat în Valahia secolului al XIX-lea (**Cosmina-Emanuela BUTNARIUC**)151

Candace FLEMING, Familia Romanov. Asasinat, revoluție și prăbușirea Rusiei Imperiale (**Sebastian HAJA**)157

David PRIESTLAND, Steagul Roșu. O istorie a comunismului (**Marius MURARIU**)162

Valeriu CERBA, Adevărul despre agresiunea rusă din Transnistria (**Nicoleta SVITIC**)170

CUVÂNT ÎNAINTE

Revista *Opțiuni istoriografice* a luat naștere în anul 2000, datorită unei inițiative entuziaste a unui grup de studenți ai Facultății de Istorie, sprijiniți de profesorii aceleiași Facultăți. După entuziasmul inițial a venit (poate prea devreme) o anumită inerție și deși revigorată parțial de doctoranzi, revista și-a încetat apariția după 2009, o dată cu plecarea acestor doctoranzi către noi îndatoriri, care nu le mai permiteau să desfășoare munca de redacție anterioară.

După mai bine de 15 ani, revista capătă o nouă înfățișare, datorită altor tineri studenți caracterizați prin același entuziasm. Ea își păstrează numele, dar devine *Serie nouă*, din două motive: primul, pentru a marca un nou început, al doilea, pentru că o continuitate după un deceniu și jumătate nu s-ar mai fi numit continuitate. *Opțiuni istoriografice* se adresează în primul rând tinerilor pe cale să devină istorici, acordând prioritate publicării materialelor studenților din toate ciclurile de studii, dar și cercetătorilor aflați la începutul carierei. Nu sunt însă excluși seniorii cercetării, care dau, cu siguranță, și mai multă greutate științifică publicației. Temele propuse sunt diverse, acoperind epoci de la preistorie până la istoria recentă, însă revista rămâne deschisă și abordărilor interdisciplinare (utilizarea metodelor științelor exacte în arheologie, interferența cu studiile clasice, antropologia, geografia etc.). Conducerea Facultății de Istorie nu numai că a sprijinit această inițiativă, dar s-a îngrijit ca materialele să fie prezentate la un nivel corespunzător pentru tinerii istorici. De altfel, unul din dezideratele noii echipe redacționale îl constituie menținerea unui standard ridicat al calității articolelor și încercarea de a-l îmbunătăți continuu. Însă, pentru toate acestea, trebuie răbdare, perseverență, încredere reciprocă și multă, multă putere de muncă. O revistă nu se poate realiza fără sacrificii, dar sunt convins că membrii redacției sunt deja conștienți de acest lucru. Un alt element care trebuie să mențină activitatea revistei îl reprezintă continuitatea și deși sistemul Bologna a modificat durata anilor de studii (constituind

una din cauzele încetării apariției revistei), prin efortul conjugat al unor generații care au știut să se adapteze schimbărilor, continuitatea poate fi asigurată. Altfel, această inițiativă ar rămâne doar o frumoasă încercare a unei *restitutio* eșuate.

Nutresc convingerea că pasiunea pentru istorie poate concentra energii și stimula apariția regulată a unei reviste de care studenții Facultății de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” au nevoie. Urez succes echipei redacționale, tuturor studenților care doresc să contribuie cu lucrări și, mai cu seamă, o viață cât mai lungă revistei *Opțiuni istoriografice*!

Iași, noiembrie 2024

Lucrețiu-Ion Bîrliba

Decanul Facultății de Istorie

FONDAREA „MINISTERULUI ADEVĂRULUI” SOVIETIC

THE FOUNDING OF THE SOVIET „MINISTRY OF TRUTH”

Vlada CONDREA*

Cuvinte cheie: *cenzură, Glavlit, literatură, control, presă*

Keywords: *censorship, Glavlit, literature, control, press*

Rezumat: În regimurile totalitare, statul deține monopolul tuturor mijloacelor de exprimare, precum radioul, presa, editurile, cinematografia, controlându-le activitatea. Cea mai cunoscută cenzură din secolul al XX-lea a fost cenzura sovietică. În URSS, sistemul de cenzură de stat a fost instituit în anii 1920 și 1930, format din Comitetul pentru controlul repertoriului, Direcția Principală pentru Literatură artistică și Artă și Direcția Generală pentru Literatură și Edituri. În acest studiu ne propunem să analizăm procesul de înființare a Direcției Generale pentru Literatură și Edituri (cel mai adesea întâlnită sub acronimul „Glavlit”). În 1922, în RSFS Rusă (viitoarea URSS), a fost fondată principala instituție de cenzură a regimului sovietic - Direcția Generală pentru Literatură și Edituri (în rusă: „Главное управление по делам литературы и издательств”). Direcția era responsabilă de cenzura lucrărilor tipărite și de protejarea secretelor politice, economice și militare din URSS. Glavlit a jucat un rol important atât în viața culturală a URSS, cât și în formarea mentalității oamenilor de-a lungul perioadei sovietice, cenzurând literatura, repertoriul teatrelor și emisiunile radio. A fost lichidat abia la 25 octombrie 1991, în urma emiterii Legii presei și a altor mijloace de informare în masă.

Abstract: In totalitarian regimes, the state holds the monopoly of all means of expression, such as radio, press, publishing houses, cinema, controlling their activity. The most famous form of censorship in the 20th century was Soviet one. In the USSR, the state censorship system was established in the 1920s and 1930s, consisting of The Committee for the Control of the Repertoire, the General Directorate for Artistic Literature and Art and the General Directorate for Literature and Publishing. In this study, we propose to analyse the founding

* Studentă, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova;
e-mail: condreavladao55@gmail.com.

process of the General Directorate for Literature and Publishing (most often is used the acronym "Glavlit"). It was de main censorship institution of the Soviet regime and it was founded in 1922 in the RSFSR (the future USSR). The Directorate was responsible for the censorship of printed works and the protection of political, economic and military secrets in the USSR. Glavlit played an important role both in the cultural life of the USSR and in the formation of the mentality of people throughout the Soviet period, censoring literature, theatre repertoires and radio programs. It was liquidated only on October 25, 1991, following the issuance of the Law of the press and other means of mass information.

În secolul XXI libertatea de exprimare este un criteriu obligatoriu pentru evaluarea gradului de respectare a democrației în orice stat din lume. Totuși, în urma dezvoltării tehnologice a sistemelor informaționale, oamenii se confruntă cu o avalanșă de informații, unele adevărate, unele false, altele manipulând evident opinia publică. Libertatea presei în majoritatea statelor se respectă, dar există cazuri în care presa este reprimată, prin diferite metode și acțiuni din partea statului. Deși cenzura reprezintă o trăsătură caracteristică regimurilor totalitare, unele state cu un regim democratic sunt învinuite adesea de îngrădirea dreptului la libera exprimare. În asemenea cazuri este utilizat termenul de cenzură pentru a defini acțiunile statului, uneori legale, alteori mai puțin legale.

Și totuși ce este cenzura? Sunt mai multe definiții ale cenzurii, termenul provenind din limba latină. Cercetătoarea Epp Lauk, într-un studiu dedicat cenzurii sovietice din Estonia, afirmă că termenul de cenzură are două sensuri. Primul este „controlul asupra conținutului și formelor de informație răspândită în spațiul public”. Conform celei de-a doua variante, cenzura înseamnă „sistemul care efectuează controlul asupra conținutului și formelor de informație publică”¹. În studiul nostru am utilizat prima definiție oferită de Epp Lauk. Cenzura este o trăsătură caracteristică atât regimurilor autoritare, cât și celor totalitare. Unul dintre cele mai renumite organe de cenzură existente în secolul XX a funcționat în URSS – „Direcția Generală pentru Lite-

¹ Epp Lauk, *Practice of Soviet Censorship in the Press The Case of Estonia*, p. 27. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/237295105_Practice_of_Soviet_Censorship_in_the_Press_The_Case_of_Estonia (accesat: 25.05.2024).

ratură și Edituri”. Cel mai des acest organ se întâlnește sub denumirea de Glavlit (acronim pe care-l vom folosi și noi în continuare).

Direcția Generală pentru Literatură și Edituri a fost creată ca urmare a decretului Sovietului Comisarilor Poporului al RSFSR din 6 iunie 1922, în cadrul Revoluției Culturale sovietice. Inițial în atribuțiile sale a intrat cenzura lucrărilor tipărite și protejarea secretelor de stat în presă. Pe parcursul activității sale Direcția dată a suferit mai multe modificări atât în ceea ce ține de structură, atribuții, cât și denumiri. Glavlitul a existat pe toată perioada URSS, fiind lichidat abia la 25 octombrie 1991 ca urmare a emiterii *Legii presei și a altor mijloace de informare în masă*. Ne propunem în articolul dat să analizăm procesul de fondare a Direcției Generale pentru Literatură și Edituri în vara-iarna anului 1922, identificând cauzele fondării Glavlit-ului, structura sa inițială și funcțiile acestui organ.

În Imperiul Rus cenzura era un fenomen întâlnit, controlându-se riguros informația care o răspândeau atât ziarele, cât și subiectul operelor literare editate pe teritoriul imperiului. Cenzurate erau operele muzicale, spectacolele de teatru, dar și operele de artă. Ca urmare a abdicării țarului Nicolai al II-lea la 2 martie 1917, noua guvernare în Imperiul Rus începe democratizarea regimului și societății. La 9 martie 1917, Guvernul provizoriu al cneazului Lvov lichidează principalul organ de cenzură al regimului țarist – Direcția principală pentru presă (rusă: Главное управление по делам печати). Aparent cenzura a fost înlăturată, însă în lunile care urmează au avut loc mai multe atacuri asupra sediilor ziarelor, precum și interzicerea unor publicații de către guvernul provizoriu al cneazului Lvov și guvernul provizoriu al lui Alexandr Kerenski.

Bolșevicii, venind la putere, continuă declarativ să ofere libertate presei, emitând la doar două zile după venirea lor la putere, pe 9 noiembrie 1917 *Decretul cu privire la presă* prin care se oferă libertate presei, interzicându-se limitarea acesteia de către administrație, totuși se permite închiderea tipografiilor și interzicerea ziarelor care manifestă o rezistență guvernului bolșevic și „răspândesc idei burgheze”².

² Nadezhda Ryzhak, *Censorship in the USSR and the Russian State Library*, 2004, p. 1. Disponibil: <https://www.bibalex.org/wsisaalex/8.Censorship%20in>

De asemenea dreptul de a închide tipografiile și editurile îl avea doar Sovietul Comisarilor Poporului al URSS. În perioada octombrie 1917 – iunie 1918 sunt interzise și închise 470 de ziare de opoziție.

Comitetul militaro-revoluționar din Petrograd în primele zile ale activității sale a interzis mai multe ziare printre care „Биржевые ведомости”, „Копейка”, „Новое время”³. Tipărirea oricărui tip de publicație putea fi făcută doar cu permisiunea Comitetului din Petrograd. Treptat are loc militarizarea celor mai mari tipografii din Moscova, Nijnii Novgorod, Petrograd. Sub pretextul necesității păstrării secretelor militare, la 18 ianuarie 1918 Sovietul Comisarilor Poporului a aprobat *Decretul cu privire la tribunalul presei*. În cadrul Tribunalului Revoluționar a fost creat Tribunalul Revoluționar al Presei, care urma să investigheze crimele împotriva poporului realizate prin intermediul presei. Crime erau considerate răspândirea informațiilor false care reprezintă „o amenințare la drepturile și interesele poporului revoluționar”. Acest tribunal avea dreptul de a pune amenzi, de a stopa tirajul unui ziar și de a-l confisca, de a confisca o tipografie, dar și de a priva de libertate persoanele care încalcă legile presei⁴.

Primul organ căruia i s-a oferit atribuții în domeniul cenzurii în perioada sovietică a fost Tipografia de stat a RSFS Rusă (rusă: Государственное издательство РСФСР) creată la 20 mai 1919. Cel mai des se folosește acronimul Gosizdat. În fruntea Gosizdat-ului a fost numit Vatslav Vorovski⁵, critic și publicist de renume la acel moment. La nivel local s-au creat subdiviziuni (filiale) ale Gosizdat-ului. Pe lângă atribuțiile sale tipografice această instituție avea și dreptul de a controla și cenzura întregul proces tipografic. Încă din primul an de activitate a Gosizdat-ului tipografiile private și

%20the%20USSR%20and%20the%20Russian%20State%20Library.doc (accesat: 01.03.2024)

³ Ghenadi Jirkov, *Istoria țenzurî v Rossii XIX-XX vv.* M., Aspect Press, 2001, p. 188.

⁴ Pavel Reifman, *Țenzura v dorevoluționnoi, sovetkoi i postsovetkoi Rossii: v 2 t. Ceast II. Sovetkaia i postsovetkaia țenzura*. Disponibil: <http://reifman.ru/sovet-postsovet-tsenzura/glava-1/> (accesat: 24.02.2024)

⁵ Vatslav Vorovski (27 octombrie 1871 – 10 mai 1923) a fost un bolșevic rus, revoluționar marxist, critic literar, publicist și diplomat sovietic. A fost asasinat în timpul Conferinței de la Lausanne.

corporative au suferit în ceea ce ține de tipărirea de carte. Dacă în 1919, tipografiile private au tipărit 19,81% din întreaga producție de carte a RSFSR, atunci în 1920 ele tipăresc doar 5,87% ⁶.

Funcțiile efectuării cenzurii oficiale au fost oferite Gosizdat-ului la 18 august 1921 de către Comisariatul Poporului pentru Învățământ⁷. Fiecare manuscris, înainte de a fi tipărit, trebuia să fie cenzurat de Gosizdat care permitea sau interzicea tipărirea cărții în funcție de linia ideologică prezentă în lucrare. Activitatea Gosizdat-ului și politica sa cenzorială a trezit nemulțumiri în rândul intelectualității care a început să protesteze vădit împotriva limitării libertății opiniei și presei. Au fost înaintate scrisori deschise atât de către scriitori renumiți la acel moment, precum Maksim Gorki la 22 decembrie 1922, dar și de Uniunea editurilor de cărți din Petrograd la 17 decembrie 1922. Pe de altă parte, au fost publicate ilegal broșuri care polemizau pe marginea activității Gosizdat-ului, a influenței negative a implicării Gosizdat-ului în editarea cărților, luptând pentru existența editurilor private. Conducătorul Uniunii editurilor de cărți din Petrograd, Ferapont I. Vitiazhev, a publicat în 1921 broșura *Editurile private în Rusia Sovietică* sub forma unui manuscris⁸. În această broșură Vitiazhev demonstra importanța editurilor private în publicarea noilor titluri de cărți, critica monopolul introdus de Gosizdat și influența negativă pe care o avea acest monopol editorial îmbinat cu cenzurarea lucrărilor tipărite. La 30 decembrie 1921, Uniunea Scriitorilor din întreaga Rusie a înaintat Comisariatului Poporului pentru Învățământ din RSFSR o scrisoare deschisă prin care denunța lipsa de organizare în cadrul Gosizdat-ului, arbitrariul și incapacitatea cenzorilor care interziceau și permiteau editarea cărților conform propriilor gusturi, și compara cenzura Gosizdat-ului cu cenzura țaristă de la începutul secolului XIX. Scriitorii solicitau guvernării să stabilească clar atribuțiile cenzurii și limitele sale, precum și metodele cenzurării lucrărilor tipărite. Scrisoarea a fost semnată de către Consiliul de Administrație a Uniunii Scriitorilor: B. Zaițev, I. Novikov, Iu.

⁶ Ghenadi Jirkov, *op. cit.*, p. 189.

⁷ Tatiana Gorlaeva, *Politicescaia țenzura v SSSR. 1917-1991 gg.*, 2-e izd., ispr., Moscova: Rossiscaia politicescaia ențiclopedia (ROSSPEN), 2009, p. 181.

⁸ Ghenadi Jirkov, *op. cit.*, p. 191.

Aikenvald, A. Efros, V. Lvov-Rogacevski, Vl. Lidin, N. Berdiaev. Majoritatea dintre ei au emigrat ulterior.

Protestul intelectualilor și a editorilor a influențat negativ Gosizdat-ul. La începutul anului 1922 Gosizdat a fost lipsit de atribuțiile sale legate de cenzură. Supravegherea editurilor private și cooperatiste a fost oferită Comisariatului Poporului pentru Învăță-mânt. Concomitent a fost înființată de către Comisariatul Poporului pentru Învăță-mânt al RSFSR o comisie condusă de Lev Troțki care trebuia să propună măsuri de îmbunătățire a activității editurilor și tipografiilor. Comisia a activat de la 21 martie 1922 până la 22 octombrie 1922 și ca urmare a propunerilor sale, la 6 iunie 1922 toate atribuțiile de cenzură a Gosizdat-ului au fost transferate noii instituții apărute – Glavlit.

Printre multiplele cauze ale fondării Glavlit-ului se enumeră și necesitatea de a monopoliza cenzura și de a o concentra în mâinile regimului. Către anul 1922 atât Gosizdat-ul, cât și biroul politic din cadrul său și Tribunalul Revoluționar pentru presă se preocupau în special de cenzura militară, însă o dată cu Revoluția culturală sovietică a apărut necesitatea extinderii cenzurii. Prin urmare, Glavlit-ul, noua instituție răspunzătoare de cenzură, încă de la început a fost conceput ca o instituție permanentă, atotcuprinzătoare.

Glavlit-ul a fost fondat prin decretul Sovietului Comisarilor Poporului al RSFS Rusă din 6 iunie 1922. La momentul fondării denu-mirea oficială era *Direcția Generală pentru Literatură și Edituri din subordinea Comisariatului Poporului pentru Învăță-mânt al RSFSR* (rusă: Главное управление по делам литературы и издательств при Наркомпросе). Conform *Decretului cu privire la Direcția Generală pentru Literatură și Edituri*⁹, scopul oficial al înființării acestui organ era unificarea tuturor tipurilor de cenzură a lucrărilor tipărite.

Decretul de fondare a stabilit și atribuțiile Glavlit-ului, oferite de către Sovietul Comisarilor Poporului al RSFS Rusă noii instituții

⁹ Arlen Blum, *Țenzura v Sovețkom Soiuz. 1917—1991. Documentî*, Moscva: Rossiscaia politicescaia ențiclopedia (ROSSPEN), 2004, p. 32-33.

apărute. Funcțiile Glavlit-ului conform decretului din 6 iunie 1922 erau următoarele:

1. controlul preliminar al tuturor lucrărilor predestinate editării;
2. întocmirea listelor lucrărilor tipărite interzise;
3. interzicerea editării și răspândirii tipăriturilor considerate periculoase;
4. supravegherea tipografiilor;
5. lupta împotriva publicațiilor clandestine și distribuției acestora;
6. lupta împotriva importului de literatură neautorizat din străinătate.

Fondarea unui singur organ de cenzură a presupus și specificarea criteriilor de cenzură a lucrărilor tipărite. Astfel, urmau să se interzică editarea și răspândirea tipăriturilor care: conțineau agitație împotriva puterii sovietice, divulgau secretele militare ale statului, agitău opinia publică, agitău fanatismul religios și național, aveau un conținut pornografic. Totuși o serie de lucrări nu puteau fi supuse cenzurii. Conform decretului se eliberau de la cenzură publicațiile Comintern-ului (Internaționalei Comuniste) și ale comitetelor provinciale ale PC(b), întreaga presă a PC(b), publicațiile Gosizdat-ului și ale Comitetului Principal de Educație Politică al Narkompros-ului RSFSR, și lucrările științifice ale Academiei de Științe. Pe lângă atribuțiile Glavlit-ului, decretul specifica și faptul că conducătorii tipografiilor erau obligați să se asigure că toate lucrările tipărite au obținut autorizația Glavlit-ului¹⁰.

În fruntea Glavlit-ului a fost numit Nikolai Meșceriakov¹¹ și doi adjuncți, la fel numiți de către Colegiul Comisariatului Poporului pentru Învățământ al RSFSR și Sovietul Militar Revoluționar și Administrația Politică de Stat¹². Nikolai Meșceriakov la 24 octombrie

¹⁰ *Ibidem*, p. 32-33.

¹¹ Nikolai Meșceriakov (25 februarie 1865 - 3 aprilie 1942) a fost istoric rus și sovietic al literaturii, critic și publicist. Din 1934, a editat și revista „Știința și viața”. Membru corespondent al Academiei de Științe a URSS din 28 ianuarie 1939 în Departamentul de Științe Sociale (critică literară).

¹² Pavel Reifman, *op. cit.*

1922 a fost înlocuit cu Pavel Lebedev-Polianskii¹³ care s-a aflat în funcție până în 1931.

La scurt timp au fost constituite subdiviziuni ale Glavlit-ului. Fiecare unitate administrativă a RSFSR avea subdiviziuni locale permanente numite „Oblit” și „Krailit”, a căror dimensiune depindea de numărul tipografiilor și editurilor în regiunea dată¹⁴. Mai târziu, în republicile unionale din componența Uniunii Sovietice au fost create Glavlit-uri proprii. Ulterior au fost create Gorlit-ele, subdiviziunile orășenești, și Railit-ele, subdiviziunile raionale.

Către luna noiembrie 1922, Glavlit-ul avea deja subdiviziuni locale, fapt care este demonstrat de instrucțiunea trimisă pe 29 noiembrie 1922 de către Glavlit organelor sale locale¹⁵. În această instrucțiune se specifică cele două metode ale cenzurii politice care trebuiau să fie aplicate de către *Krailite* și *Oblite*. Prima era persecuția administrativă și judiciară care se manifesta prin închiderea editurilor, interzicerea sau reducerea tirajului, folosirea amenzilor și trimiterea în instanță a persoanelor vinovate. A doua cale specificată în instrucțiune era calea presiunii ideologice asupra redacției prin negocieri, infiltrarea persoanelor fidele și înlăturarea celor dubioase. Din câte putem observa, metodele Glavlit-ului de supraveghere a editurilor și tipografiilor erau diverse, folosindu-se atât cadrul legal, cât și cel psihologic.

Către luna decembrie 1922 atribuțiile Glavlit-ului au fost definitivare complet. Glavlit-ul a început să se ocupe de toate tipurile de cenzură, având la dispoziția sa metode diverse și colaborând strâns cu Administrația Politică de Stat al Comisariatului Poporului pentru Securitatea Statului al RSFSR (rusă: Государственное политическое управление НКВД РСФСР). Prin urmare, la 2 decembrie 1922, într-o

¹³ Pavel Lebedev-Polianskii (1882-1948) a fost un critic literar sovietic. În 1939 a devenit membru corespondent al Academiei de Științe a URSS, în 1946 fiind ales ca academician. Între 1937-1948 a fost director al Institutului de Literatură Rusă (Casa Pușkin) al Academiei de Științe a URSS.

¹⁴ Leonid Vladimirov, „ Glavlit: How the Soviet Censor Works”, în: *Index on Censorship*, 1972, 1(3-4), p. 32. Disponibil: <https://doi.org/10.1177/030642207200103-404> (accesat: 28.02.2024)

¹⁵ Arlen Blum, *op. cit.*, p. 35.

notă informativă¹⁶, semnată de reprezentantul Administrației Politice de Stat (abreviat: GPU), Vitold Așmarin¹⁷, au fost specificate drepturile și funcțiile Glavlit-ului. Conform acestei informații Glavlit-ul și organele sale locale se ocupau atât cu cenzura militară, cât și cu cea politică și ideologică. Editurile erau obligate să prezinte Glavlit-ului toate lucrările tipărite pentru un control preventiv. Cenzura presupunea: interzicerea tipăririi articolelor anti-sovietice, interzicerea lucrărilor tipărite care promovau o ideologie străină statului, precum și înlăturarea frazelor periculoase din tipărituri. De asemenea, Glavlit-ul a primit dreptul să stopeze editarea unei cărți, să reducă tirajul acesteia, precum și să închidă o editură, oferind cazul Administrației Politice de Stat. GPU urma să ofere Glavlit-ului ajutor tehnic în controlul editurilor, importul și exportul de literatură din stat¹⁸.

Acest document stabilește și structura inițială a Glavlitului. Autoritatea de cenzură în primul său an de activitate era constituită din două secții:

1. *Secția de literatură* care urma să efectueze cenzura. Cenzorii trebuiau să-și distribuie lucrările, după principiul: cel care cunoaște mai bine economia cenzura cărțile de economie, cenzorul cunoscător al treburilor militare cenzura cărțile despre armată. Conținutul lucrărilor era verificat după *Lista informațiilor care nu pot fi publicate în presă* (rusă: Перечень сведений, не подлежащих оглашению в печати) care urma să fie întocmită ulterior. Cenzorii din secția de literatură urmau să scrie o recenzie în care ofereau o caracterizare politică scurtă a lucrării și indicau ce informații periculoase conținea lucrarea dată. Secția de literatură se ocupă și cu întocmirea listelor cărților interzise.
2. *Secția instructiv-administrativă* îndeplinea funcții de control a editurilor, tipografiilor, librăriilor și bibliotecilor. Aceasta era obligată să țină evidența tuturor editurilor și tipografiilor

¹⁶ *Ibidem*, p. 36.

¹⁷ Vitold Așmarin (1882-1930) a fost un scriitor, director de filmare și om de stat sovietic. Din ianuarie 1922 până în februarie 1924 a fost șeful Departamentului de Informații GPU.

¹⁸ Arlen Blium, *op. cit.*, p. 36.

existente, analizând și componența conducerii editurilor, redactorilor, autorilor și a sponsorilor. Pentru îndeplinirea acestor funcții, secția urma să fie ajutată de către GPU.

În opinia cercetătoarei Catherine Depretto, controlul tipăriturilor de către cenzură în timpul regimului sovietic se efectua în trei trepte:

- preventiv – se verifica manuscrisul;
- ulterior – se examina lucrarea pregătită pentru tipar;
- post-editare¹⁹.

Nici o lucrare tipărită, indiferent de tipul de informație pe care-l conținea, fie că era vorba de un afiș de teatru, fie că era un ziar, nu putea să fie editată fără permisiunea Glavlit-ului. După ce se oferea permisiunea oficială din partea Glavlit-ului pentru publicarea lucrării, editura trebuia să ofere cinci exemplare ale lucrării care a fost pregătită pentru tiraj²⁰. Mai mult decât atât, în perioada imediat următoare fondării în cadrul Glavlit-ului apar diverse instituții subordonate care monitorizează domeniile artei. În 1923 prin Decretul Sovietului Comisarilor Poporului a fost creat Glavrepertkom (Comitetul de control al repertoriului) alcătuit dintr-un președinte, doi adjuncți și un consiliu al comitetului. Consiliul împreună cu comitetul permitea sau interzicea punerea în scenă a operelor dramatice, muzicale și cinematografice, iar Glavlit-ul întocmea listele periodice unde indica operele permise și interzise. De asemenea, regimul sovietic a creat și alte organe de cenzură aflate în colaborare strânsă cu Glavlit-ul, precum Glaviskusstvo. La 13 aprilie 1928, în urma decretului Sovnarkomprosul-ui (Comisariatul Poporului pentru Învățământ al URSS), a fost creată Direcția Principală pentru Literatură artistică și Artă (rusă: Главное управление по делам художественной литературы и искусства). Abreviat este cunoscută și ca Glaviskusstvo, fiind în subordinea Glavpolitprosvet-ului (Comitetul

¹⁹ Catherine Depretto, „La censure à la période soviétique,, 1917-1953 : état de la recherche”, în: *Revue des études slaves*, tome 73, fascicule 4, 2001, p.660, disponibil: https://www.persee.fr/doc/slave_0080-2557_2001_num_73_4_6745 (accesat: 29.02.2024)

²⁰ Leonid Vladimirov, *op. cit.*, p. 40.

Politic și Educațional Principal al Comisariatului Poporului pentru Educație al RSFSR). Principala funcție a organului dat era cenzura artei și formelor de reprezentare a acesteia, precum expozițiile de pictură, organizațiile de creație și multe altele.

În urma cercetării efectuate am stabilit că prin cenzura presei și literaturii Glavlit-ul a contribuit la modificarea percepției societății asupra regimului politic și asupra vieții sovietice în general. Necesitatea monopolizării cenzurii, necesitatea concentrării acesteia într-o singură instituție, lipsa unor metode fixe ale cenzurării lucrărilor tipărite și protestul intelectualității au cauzat fondarea Glavlit-ului. La 6 iunie 1922 a fost emis decretul Sovietului Comisarilor Poporului prin care se fonda Glavlit-ul și se stabileau principiile care urmau să stea la baza activității sale. Același decret a stabilit funcțiile Glavlit-ului: controlul preliminar al tuturor lucrărilor predestinate editării; întocmirea listelor lucrărilor tipărite interzise; interzicerea editării și răspândirii lucrărilor tipărite considerate periculoase; supravegherea tipografiilor; lupta împotriva publicațiilor clandestine și distribuției acestora; lupta împotriva importului de literatură neautorizat din străinătate.

Din momentul fondării sale, Glavlit-ul a început să cenzureze presa și cărțile, afișele de teatru, tot ce era scris, cântat sau reprezentat în stat. Înlăturând frazele și momentele neconvenabile regimului sovietic din lucrări, Glavlit-ul modifica atât lucrările tipărite, cât și mentalitatea societății, istoria, cultura. Asemănarea dintre Glavlit și „Ministerul Adevărului” din romanul „1984” al lui George Orwell este una evidentă. Ambele organe au deformat realitatea tipărită în folosul propagandei. „Ministerul Adevărului” în Oceania controla mass-media, literatura beletristică, fantastică, științifică, precum și cea educațională. Greșelile Fratelui cel Mare dispăreau din articole, documentele erau incinerate în subsol, orice acțiune a guvernului era justificată, folosindu-se propaganda în fiecare sector al vieții. „Ministerul Adevărului” afirmă că „Războiul este pace, libertatea este sclavie, ignoranța este putere”, iar Glavlit-ul începând cu anul 1922 cenzura tot ce era tipărit în URSS, ascundea informația, distrugea lucrările autorilor anti-sovietici și controla riguros ca omul sovietic să

cunoască un singur „adevăr” – adevărul partidului. Prin urmare, considerăm că Glavlit-ul a fost un „Minister al Adevărului” sovietic, contribuind în mod direct la instaurarea și menținerea puterii sovietice atât pe teritoriul RSFSR, cât și în republicile unionale create ulterior. Dacă imediat după fondarea sa Glavlit-ul a cauzat instaurarea unui sistem de cenzură unic pe întreg teritoriul RSFSR și a facilitat identificarea și lupta cu tipăriturile anti-sovietice, atunci pe termen lung prin activitatea sa Glavlit-ul URSS a participat la formarea unei culturi tipice întregului spațiu sovietic, devenind un instrument de îndoctrinare a maselor în URSS.

Bibliografie

- Blium, Arlen, *Țenzura v Sovețkom Soiuzu. 1917–1991. Documentî*, Moscva: Rossiscaia politicescaia eñclopedia (ROSSPEN), 2004.
- Depretto, Catherine, “La censure à la période soviétique, 1917-1953: état de la recherche”, în *Revue des études slaves*, tome 73, fascicule 4, 2001, p. 651-665, disponibil: https://www.persee.fr/doc/slave_0080-2557_2001_num_73_4_6745
- Goriaeva, Tatiana, *Politicescaia țenzura v SSSR. 1917-1991 gg. 2-e izd., ispr.*, Moscva: Rossiscaia politicescaia eñclopedia (ROSSPEN), 2009.
- Jircov, Ghenadi, *Istoria țenzurî v Rossii XIX-XX vv. M., Aspect Press, 2001*
- Lauk, Epp, *Practice of Soviet Censorship in the Press The Case of Estonia*, disponibil: https://www.researchgate.net/publication/237295105_Practice_of_Soviet_Censorship_in_the_Press_The_Case_of_Estonia
- Reifman, Pavel, *Țenzura v dorevoliucionnoi, sovețkoi i postsovețkoi Rossii: v 2 t. Ceast II. Sovețkaia i postsovețkaia țenzura*. Disponibil: <http://reifman.ru/sovet-postsovet-tsenzura/glava-1/>
- Ryzhak, Nadezhda, *Censorship in the USSR and the Russian State Library*, 2004, disponibil: <https://www.bibalex.org/wsisalex/8.Censorship%20in%20the%20USSR%20and%20the%20Russian%20State%20Library.doc>
- Vladimirov, Leonid, “Glavlit: How the Soviet Censor Works”, în: *Index on Censorship*, 1972, 1(3-4), p. 31-43. Disponibil: <https://doi.org/10.1177/030642207200103-404>